

i Toma. Ali, dok kod Edith Stein na početku misaonog puta stoje Husserl i Scheler i tek zatim Toma, kod Wojtyle je obratno. Iscrpnija analiza tih različitih putova, ali sa sličnim motivacijama i krajnjim ciljem, bacila bi sigurno novo svjetlo na filozofsku misao i Karola Wojtyle i Edith Stein, pogotovo ako bi se pritom uzelo u obzir i njihovo zanimanje za sv. Ivana od Križa, velikog španjolskog mistika i karmelićanina. Nadati se da će nas autorica jednog dana iznenaditi studijom u kojoj će temeljito usporediti to dvoje mislilaca, koje su međusobno povezivale ne samo vjera i filozofija nego i ljubav prema karmelićanskoj duhovnosti.

Konačno, treće moguće produbljeno istraživanje Wojtyle odnosi se na sudbinu njegove filozofske misli, tj. na utjecaje koje je izvršila na druge, ali i na njegovo shvaćanje i izvršavanje pontifikata. Autorica u svezi s time spominje predstavnike tzv. "fenomenološkog realizma", među njima posebno švicarskog filozofa J. Seiferta, ali i predstavnike poljske škole personalističke etike, kao što su Tadeusz Styczen i Andrzej Szostek. Koliko je, međutim, Wojtyła filozof utjecao na Wojtylu teologa i papu, trebalo bi također sustavno istražiti. Takva bi istraživanja sigurno pokazala aktualnost i životnost Wojtyline personalističke misli.

Na kraju ne mogu ne izraziti nadu da je ovo djelo kod nas nagovještaj još svestranijeg istraživanja bogatoga filozofskog opusa Karola Wojtyle, filozofa koji je postao papa.

Ivan Devčić

Isus je bio presudan

Zdravko TOMAC, *Obraćanje - od komunista do vjernika*, Normativ, Zagreb, 2008., 474 stranice.

Nova knjiga Zdravka Tomca nosi znakovit naslov: *Obraćanje - Od komunista do vjernika*. Riječ je o vjerskoj tematici, pa ćemo podsjetiti da su obraćenja u kršćanstvu česta. U povijesti su poznati veliki obraćenici, primjerice sv. Pavao i sv. Augustin, ali i mnogi drugi. U francuskoj se literaturi posebno spominje Paul Claudel, u talijanskoj Giovanni Papini, u engleskoj Chersteton i Tomas Merton, u nas pomalo već zaboravljeni Hinko Hinković. Svi su oni u manjem ili većem obliku pisali i svoje ispovijedi – krivudave putove vlastitog života i razloge svoga obraćenja.

U tu se galeriju upisao i Zdravko Tomac, dugogodišnji političar i politički analitičar, sveučilišni profesor i hrvatski rodoljub. Dug je bio tijekom njegovih teističko-ateističkih nemira, prijepora i traženja. Kao srednjoškolac je, kaže, napustio vjeru i postao komunist. Vršio je značajne uloge, bio je član nekadašnjeg SKH-a, utemeljitelj SDP-a, potpredsjednik Vlade demokratskog jedinstva i saborski zastupnik, znanstvenik i publicist.

Istini za volju, i u tim je razdobljima poštivao svoj kršćanski odgoj i etičke zasade. Mnoge mu bilješke u *Dnevniku* na to upućuju. Ipak, posljednjih su mu se desetljeća sve snažnije javljale vjerske misli i teološka pitanja. Oprezno je postupao i razumno istraživao. Tek kad je vidio da su stvari ozbiljne, da mu je vjera racionalno i emocionalno bliska, javno se – kao društveni, politički i kulturni djelatnik – ispovjedno posvećuje religioznoj tematici. Vidjelo se to u *Ponoćnim mislima* (2005.), zatim, vrlo hrabro, u *Mom obračunu s KGB-om* (2007.) i, evo, na nov način, u *Obraćanju - Od komunista do vjernika* (2008.).

O čemu sve govori nova Tomčeva knjiga?

Obraćanje je višestruko važno i znakovito. S jedne je strane autobiografski zapis o autorovu životu, poglavito o vjeri i nevjeri, dok je s druge refleksivna studija o religioznim i društvenim pogledima i razmišljanjima. U pitanju su različite okolnosti, misli, iskustva i podatci. U tom je svjetlu *Obraćanje* iz nekoliko razloga značajno za našu vjersku i nacionalnu stvarnost. To više što Tomčevo obraćenje nije bilo jednostavan čin, kao što mu ni današnji status obraćenika nije puka činjenica. Tomac je načelan i zahtjevan, otvoren i refleksivan.

Promatramo li mu stoga knjigu u cjelini, vidjet ćemo da u njoj daje sustavnu sliku o sebi i svom svijetu, ateističko-komunističkom i obraćeničkom, vjerničkom, ali jednako tako o konkretnoj zbilji, odnosno o svojim duhovnim i društvenim razmišljanjima i stavovima, pri čemu dominiraju dva važna sižea: s jedne strane, vjera i povjerenje u Isusa Krista, s druge, osobna svjedočanstva o obraćenju i vlastitom angažmanu u društvu.

Pod tim mu je vidom indikativno viđenje cjelovitog gradiva: “...bit ove moje nove knjige” – upozorava – “nije samo obračun s bezboštvom, nego je i svjedočenje o mojem doživljaju Isusa i vjere, o mojem pogledu na nužnost obnove kršćanstva u uvjetima modernoga svijeta” (str. 177).

S tog je motrišta *Obraćenje* faktografski i svjedočki dokument, koji s jedne strane, u širokom spektru konkretnih podataka i složenih refleksija, otkriva autorov životni put od ranih nemira i traženja do konačnog povratka u Crkvu, dok s druge intenzivno razmišlja i raspravlja o teističkim i ateističkim gledištima, vjeri i nevjeri, Bogu i čovjeku.

Religiozni su aspekti bitni; obraćenje je dominantno; međutim, u knjizi je, uz religiozno obraćenje, vidljivo i ono drugo – obraćenje od komunista u hrvatskog rodoljuba. Ustvari, Tomac je po tomu poznat. Štoviše, na tom se planu suočio i sa samim sobom; priznao je i priznaje vlastite pogreške; ispričao se i vrlo jasno krenuo drugim putem. Ne samo što se javno odrekao i odriče komunizma, već ga je jednako tako, istodobno, jasno osudio i praktično obračunao s njegovom ideologijom, nasiljem i taktikom.

U svezi s tim ću usputno napomenuti da je Solženjicin nakon pada Berlinskog zida glasno upozoravao Europu kako nije dovoljno da bivši komunisti pričaju o demokraciji i na tomu grade nove karijere, već da je apsolutno potrebno, ako žele biti iskreni, da javno osude komunizam i komunistička nasilja te u tom svjetlu nastupaju kritički i svjedočki.

Ističem to zbog toga što Tomac i u ovoj knjizi piše i govori u tom duhu; svjedoči o dvostrukom obraćenju, koliko u vjernika, toliko u demokratskog tribuna. S tog mu je gledišta *Obraćenje* ispovjedna cjelina, koja je vješto podijeljena u dva dijela. Prvi je dio, pod naslovom *Od komunista do vjernika*, zaokupljen vjerskom tematikom i religioznim obraćenjem, dok je drugi, s naslovom *Svjedočenje vjere i borba za istinu*, okrenut aktualnim duhovnim temama i društvenim pitanjima u našim prilikama.

Osvrćući se na cjelinu knjige, moram napomenuti da je Tomčeva metoda izlaganja jednako misaona i analitična, koliko i pripovjedačka. Točnije, Tomac pripovijeda, ali nikada ne piše linearno, novinarski i informacijski. Naprotiv, rado zalazi u složene teme i analize, pitanja i pretraživanja. U tom mu se stilu ističu meditativni pristupi i slojevita promišljanja o Bogu i o čovjeku, duhovnim vrednotama i društvu.

Uvod mu je, stoga, označen etičkom misli *Bolje je trpjeti nego činiti zlo*, dok mu središnji naslovi – kakvi su primjerice: *Mistika, znanost i religija*, ili *Obraćenje srcem*, *Obraćenje umom*, *Ima li budućnosti bez Boga* – uz osobne ispovijedi zastaju na složenim razmišljanjima. Jednako tako u zaključnim osvrtima, dok promatra postmoderna zbivanja, opravdano postavlja složeno pitanje: *Može li se dogoditi povijesni obrat?*

Jasno, mnogo je toga što autor u ovoj knjizi kazuje. Nije moguće sve izložiti. Međutim, u središtu je svega obraćenje: s jedne strane činjenica da se, uza sve dvojbe i traženja, dugo priklanjao ateističkom svjetonazoru, da je bio agnostik i ateist, s druge da se posljednjih godina u njemu postupno rađala vjera, pri čemu je svjesno sudjelovao te uspješno doživio konačno obraćenje.

Što je sve djelovalo na autora da postane vjernik?

Teško je to jednostavno izreći. Proces obraćenja dugo je trajao. Iskustva su slojevita i obraćenje je, kao cjelovita zbiljnost, mnogo složenije od pojedinih poticaja, misli, razmišljanja i odluka. Autor, s tog gledišta, širi naraciju te otkriva različita uporišta – konkretistička i mistična, emotivna i religiozna, misaona i vjerska – motive i postupke koje je u svom iskustvu spontano doživljavao te svjesno ili nesvjesno respektirao.

Često se, priznaje, nalazio na putu dvojbi i zastoja, ali jednako tako na tragu poticajnih misli i upornih htijenja. Bog mu je bio trajni postulat životne zbilje i konačnog smisla, no u tomu su sudjelovali različiti momenti: koliko sumnje i dvojbe, toliko osobna traženja i razmišljanja – umom, srcem i dušom – o vjeri i nevjeri, transcendenciji i imanenciji, mistici i konkretnoj zbilji, Bogu i čovjeku. Uz to je svjestan da ga je pratila pomoć Božja, koju je ponekad izbjegavao, a ponekad prihvaćao.

Izlažući sve to, Tomac religiozno govori o svoja tri života. Prvi se, kaže, odvijao od najranijeg djetinjstva do 16. godine, drugi od 16. do 69., treći je sada u tijeku, u stanju obraćenika. Zalazeći u pojedine stadije i razdoblja, potanje otkriva pet različitih faza: prva je bila duboko religiozna, u obiteljskom domu, druga ateistično-agnostička, u podugačkom komunističkom vremenu, treća je, u tom istom razdoblju, bitno obilježena prijeporima vjere i nevjere, četvrta je, nakon toga, završila pobjedom vjere, peta se danas nastavlja; bitno je definira povratak u Crkvu i crkvenu zajednicu.

Opisujući spomenute živote i faze, pisac je u svom stilu egzaktni i refleksivan. Religiozni su mu prikazi i izlaganja veoma mozaični. Knjiga se rađa iz zaokruženih manjih cjelina. Uz osobne doživljaje i podatke, ima razvedenih meditacija i refleksija, slojevitih analiza i misaonih rasprava. Autor je pri tomu subjekt i objekt, ali jednako tako tražitelj dovoljnog razloga, opravdanosti i smisla svakoj svojoj misli, odluci i činu.

Predmetna mu građa stoga govori o različitim stanjima i tihim kretanjima na putu prema vjeri i obraćenju. Pri tomu iznosi i

nekoliko neobičnih zgoda. U dva je navrata, kaže, iskusio kliničku smrt (u 16. i 69. godini); u više se slučajeva susretao s tajnovitim doživljajem mističnih događaja i religioznih osjećaja: u Ognjenoj zemlji i u visinama iznad Himalaje, u vukovarskoj drami i pariškoj katedrali, u suočenjima s vlastitim nemirima i samostanskom mistikom u Montserratu, u Španjolskoj (str. 101-132).

Posebna mu je potpora na putu obraćenja bila spoznaja da nije samo ono što čovjek primjećuje sa svojih pet osjetila stvarno i realno. Tada se smionije počinje zanimati za ono što je nevidljivo, transcendentno i mistično. Štoviše, shvatio je da se do Boga dolazi cijelim bićem: mišlju, osjećajem i životom. Pritom se, razmišljajući o vjeri, spontano oslanjao na um i srce, mistiku i intuiciju. U tomu su mu, uz osobni osjećaj za moral i etiku, bili snažan oslonac brojni pisci, mislioci i znanstvenici, dapače, različite misli i gledišta; koliko znanstvena otkrića, poput otkrića kvantne fizike, toliko i granice ljudske spoznaje.

U tim mu se obzorjima postupno rađala i razvijala duhovna konverzija i povraćala izgubljena vjera. Zajedno s tim je, poput sv. Augustina, sve više uviđao da je Bog s nama i u nama, da ga najbolje doživljavamo u sebi, u plemenitu radu i životu. Znao je, priznaje, da ga racionalno i znanstveno ne može ni dokazati ni osporiti, ali je shvaćao da je početak i svršetak svega. U tom ga je svjetlu doživljavao "kao svetu transcendentnu ali istovremeno i imanentnu mističnu pojavu" (str. 340).

Ipak, glede cjelovite vjere i konačnog obraćenja, Krist mu je bio presudan. On je, upozorava, bio kruna svega. Za razliku od Krista, Biblija je bila samo putokaz, kao i racionalni *putovi* Tome Akvinskoga. Dapače, Stari zavjet ga nije oduševljavao i ne oduševljava. I danas mu misterij zla, priznaje, nameće mnoga pitanja; ni Božja mu uloga u tom obzorju nije jasna. Zbog toga, u nekim razmišljanjima traži vlastite odgovore.

Unatoč svemu, Krist ga božanski privlači i oduševljava. On ga je, tvrdi, obratio. Koliko evanđeoskom ljubavi i dobrotom, toliko svojom otvorenosti prema Bogu i čovjeku, zapravo smislom ljudskog života i konačne sudbine – u povijesti i vječnosti.

S tog gledišta iskustveno zaključuje:

"Knjiga koju sam napisao višeslojna je, to je knjiga o vjeri i nevjeri, o traženju smisla života, o mistici i transcendentnosti, o nevidljivom svijetu, o duhovnosti, a najviše o Isusu, kao mojoj zvijezdi vodilji" (str. 455).

Drago Šimundža